

goedgeld

Emy Demkes en Tuur Elzinga

‘De kledingindustrie heeft een systeemverandering nodig’

Heb je enig idee wie er allemaal verdienen aan jouw kleding? Vooral merken, winkels, reclamemakers en handelaren. Maar niet degenen die het productie-werk doen. De makers worden uitgekleeed.

Mattia Jongerius,
student International Relations

GOOD CLOTHES
FAIR PAY

Het is oneerlijk verdeeld in de kledingindustrie. Terwijl kledingmerken alle macht hebben, kunnen de makers niet eens leven van het loon dat ze krijgen. Terwijl een leefbaar loon een mensenrecht is. Dat recht willen we afdwingen met een Europees wetsvoorstel. En daar hebben we jouw hulp bij nodig.

Help de makers, ga naar
asnbank.nl/kledingindustrie

asn bank

ASN Bank
Postbus 93514
2509 AM Den Haag
telefoon 070 - 35 69 333
informatie@asnbank.nl
www.asnbank.nl
ASN Klantenservice
070 - 35 69 335

goedgeld is een uitgave voor klanten en relaties van ASN Bank. In 2022 verschijnt het magazine eenmaal op papier en online.

Wil je geen papieren maar een online-versie van Goedgeld? Log in op asnbank.nl, ga naar Instellingen, Contact en Attenties, Toestemming ASN Bank en zet het groene vinkje aan bij Magazine Goedgeld via E-mail.

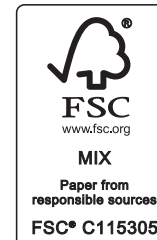
Redactie ASN Bank: Afdeling Marketing & Communicatie

Advies redactie: Buro Opwaarts

Journalistieke productie en coördinatie: Maters & Hermesen

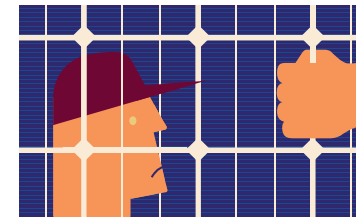
Ontwerp en opmaak: Katja Visser
Foto cover: Josje Deekens
Prepress: Studio Boon
Druk: Quantes, Rijswijk

Juli 2022
© 2022 ASN Bank

Materiaal:
Magno naturel

ASN Bank beoogt met Goedgeld de dialoog over verduurzaming van de samenleving te stimuleren. De meningen en overdenkingen in dit magazine dragen bij aan die dialoog, en weerspiegelen niet per definitie de visie van ASN Bank.

INHOUD

- 4 Focus** Met paddenstoelen kleding maken
- 6 Goed nieuws** Plastic zonder olie
- 8 Stemmingmakers** 'Kledingindustrie heeft een systeemverandering nodig'
- 14 Duurzaam dilemma** Zonnepanelen uit China?
- 18 One Planet** Slimme oplossingen voor onze bedreigde planeet
- 20 Hoe zit het met...?** Duurzaamheid in de luchtvaart
- 24 Jessica den Outer** 'Bescherm de natuur door haar rechten te geven'
- 30 Menselijke maat** Arie Koornneef 1 miljoen handtekening gevraagd!
- 32 In beeld** Klimaatbestendige stad
- 38 VDWVM** Leuke plekken voor een 'groene' stranddag
- 39 Column** Marjan Olfers

PADDEN STOELEN JAS

Jassen van composteerbare paddenstoelenwortels en T-shirts gemaakt van algen, een plantaardige en herbruikbare grondstof. Het zijn kledingstukken van The Billion Dollar Collection, een virtuele collectie (niet te koop dus) van tien startups met productiemethodes die over tien jaar gangbaar moeten zijn. De collectie is gelanceerd door de H&M Foundation die streeft naar een revolutionaire verandering om de mode-industrie duurzamer maken. Bijvoorbeeld door kunststoffen te vervangen door composteerbare materialen of de arbeidsintensiviteit van knippen naaibewerkingen te verminderen.

‘Ons productieproces bestaat uit twee stappen in plaats van de gebruikelijke zeven stappen. We maken 3D-ontwerpen van onze kleding, zodat we de stappen als het spinnen van garen of het knippen van stoffen kunnen overslaan. Dat bespaart afval’, zegt Aniela Hoitink, een van de deelnemers aan The Billion Dollar Collection. Consumenten zijn volgens haar steeds kritischer over wat ze dragen; ze willen kleding van natuurlijke materialen. Haar bedrijf MycoTEX ontwikkelt afbreekbaar textiel gemaakt uit de wortel van een paddenstoel. Hoitink: ‘De vraag is groter dan het aanbod.’ Toch blijft de productie op een laag pitje. ‘Iedereen roept dat kleding duurzamer moet zijn, maar voor startups is het ongelooflijk moeilijk om daar financiering voor te krijgen. Ze investeren liever in bezorgdiensten als Gorillas of Flink dan in de kledingindustrie.’ Een initiatief als The Billion Dollar Collection helpt volgens Aniela Hoitink mee om innovaties in duurzame mode te versnellen. ‘Dat is hard nodig. De mode-industrie is nog steeds een van de meest vervuilende industrieën.’

mycotex.nl

TEKST Marcel Gansevoort
BEELD The Billion Dollar Collection

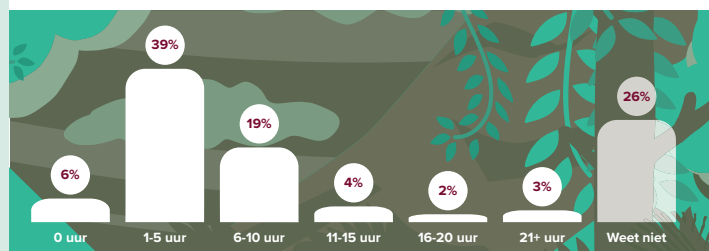

Nieuw gezicht in directie ASN Bank

Stefanie Fernández van Leeuwen-Leenman is dit jaar gestart als directeur Klant en Dienstverlening bij ASN Bank. In deze rol gaat zij zich inspannen om ons duurzame productaanbod en het klantcontact verder te ontwikkelen. Arie Koornneef, directeur van ASN Bank, is blij met haar komst. 'Samen met Stefanie bouwen we verder aan de groei van ASN Bank. Met meer duurzame proposities en een gidsfunctie voor klanten die duurzame keuzes maken.' Voor haar komst naar Den Haag bekleedde Stefanie onder meer een interim-directiefunctie bij SNS Bank en een managersfunctie bij BLG Wonen, beide merken van de Volksbank. Stefanie heeft een sterke affiniteit met sociale thema's als rechtvaardigheid, inclusiviteit en gelijkwaardigheid. Ze is getrouwd en moeder van twee kinderen.

WIE BESCHERMT DE NATUUR?

In opdracht van ASN Bank vroeg Motivaction aan circa 3.000 Nederlanders (18-80 jaar) hoe zij de natuur beleven, waar zij zich zorgen over maken en wie er verantwoordelijk is voor natuurbeschoud- en herstel. De groep, die representatief is voor Nederland, gaf aan wekelijks zo'n 7 uur in de natuur door te brengen. Zorgen zijn er

ook. Grote bedrijven (75%) en de overheid (72%) worden het meest verantwoordelijk gehouden voor maatregelen om de natuur te beschermen en te herstellen. Een ruime meerderheid vindt dat de overheid bedrijven die schade aan de natuur veroorzaken, harder moet aanpakken. Arie Koornneef (directeur ASN Bank) ziet daarnaast een rol voor banken, verzekeraars en pensioenfondsen: 'We kunnen stoppen met investeringen in de fossiele sector. En op grotere schaal de impact van investeringen op de biodiversiteit gaan meten.'

Bioplastic fantastic

ASN Bank leende 15 miljoen euro aan een Gronings bedrijf dat de eerste bioplasticfabriek van Europa gaat bouwen, Avantium uit Delfzijl. Het bedrijf ontwikkelde een techniek waarmee een speciaal soort suiker uit houtsnippers, gras en riet kan worden gehaald. Van deze suiker wordt vervolgens afbreekbaar bio-plastic gemaakt, PEF(polyethyleenfuranoaat). De nieuwe plasticsoort heeft drie grote voordelen: voor de productie hoeft geen olie te worden gebruikt, het is volledig recyclebaar en het laat minder zuurstof door waardoor frisdranken met koolzuur langer in het schap kunnen blijven staan. De fabriek opent in 2024 zijn deuren.

ZUINIG OP JE SPULLEN EN DE WERELD

Net als een bank doet een verzekeraar ook 'iets' met het geld van klanten. Een deel wordt gebruikt om schade mee te herstellen, een deel staat op een soort spaarrekening voor toekomstige schades en het grootste deel wordt belegd. Hoe belegt een verzekeraar dat geld? Dit antwoord is niet altijd even duidelijk. Bij ASN Bank wel. De premies van onze duurzame verzekeringen worden geïnvesteerd aan de hand van onze strenge duurzaamheidscriteria. Je premies worden dus niet belegd in wapens, olie of Amerikaanse techreuzen. Daarnaast gaat een klein deel van de premie naar innovatieve projecten die de wereld een beetje mooier maken. Bijvoorbeeld naar een project met Naturalis. Samen zetten we ons in om onze leefomgeving natuurbestendiger te maken.

Brakman en Schouten in raad van advies

Inge Brakman en Werner Schouten zijn de nieuwe namen in de raad van advies van ASN Bank. Brakman lost Jan van der Kolk af die sinds 2014 de rol van voorzitter vervulde. Inge Brakman heeft ruime ervaring in de mediasector als belangenbehartiger in de journalistiek en toezichthouder van omroepen. Werner Schouten leidde twee jaar de Jonge Klimaatbeweging en is sinds 2021 presentator van BNR Koplopers. De raad van advies adviseert de directie van ASN Bank gevraagd en ongevraagd over haar beleid. Hierbij toetst de raad de invulling van de duurzame missie die is uitgewerkt in het duurzaamheidsbeleid.

Emy Demkes en Tuur Elzinga

‘De kleding-industrie heeft een systeem-verandering nodig’

TEKST Saskia Klaassen
BEELD Josje Deekens

Vakbondsvoorzitter Tuur Elzinga van FNV houdt zich al jaren bezig met sociale ongelijkheid in de kledingindustrie. Journalist Emy Demkes laat in haar verhalen zien hoe de sector zelf armoede en uitbuiting in stand houdt. Toch is dat geen reden om bij de pakken neer te zitten, vinden de twee. Ze zien voldoende kansen om de macht van kledingketens verder aan banden te leggen.

Ze kennen elkaar niet, de vakbondsleider en de onderzoeksjournalist. Maar aan het einde van een levendig gesprek over misstanden in de kledingsector spreken ze af contact te houden. Op veel punten is vakbondsvoorzitter Tuur Elzinga van FNV het eens met de analyses van schrijver Emy Demkes van De Correspondent. Maar waar de vakbondsman gelooft in het aanspreken van de top en het mobiliseren van de werkers in de kledingindustrie, denkt de journalist dat rigoreuzere stappen nodig zijn. Volgens Demkes moet het businessmodel van de mondiale kledingsector volledig op de schop. Anders blijft de sector aanlopen tegen dezelfde problemen: te lage lonen, onveilige fabrieken, een hoog energieverbruik en vervuilende grondstoffen.

Hoe kwam het thema van sociale ongelijkheid in de kledingindustrie op jullie pad?

Emy: 'Ik startte in 2012 met de studie journalistiek en wilde heel graag modejournalist worden. Een jaar daarna was de ramp in Rana Plaza, Bangladesh. (Bij de instorting van een textielfabriek vonden ruim duizend mensen de dood en raakten dubbel zoveel mensen gewond, -red.). Dit was dus de keerzijde van de industrie en een gevolg van de omstandigheden waarin kleding werd geproduceerd. Ik kwam erachter dat dit geen incident was maar een structureel probleem. Dat het niet alleen te maken had met onveilige fabrieken, maar ook met milieu, met overproductie en -consumptie en dat er daarnaast ook problemen waren met lonen. Ik zocht uit hoe het zover kon komen en waar je wel goede kleding kon vinden.'

Tuur: 'Met sociale ongelijkheid ben ook ik al bezig sinds mijn studietijd.

Ik studeerde politicologie in Amsterdam en was actief in allerlei sociale bewegingen, waaronder de vakbond en de SP. In 2007 ging ik werken bij Mondiaal FNV en via de internationale koepel voor kleding- en leerindustrie hoorde ik over de problemen in de kledingsector. Dat bleef vrij abstract, maar ik kwam ook veel in de landen zelf. In Latijns-Amerika, Afrika, maar ook in Turkije en Zuidoost-Azië waar toen al een groot deel van de kledingindustrie zat. Daarnaast had Rana Plaza ook op mijn werk een enorme impact. De roep om iets aan de misstanden te doen, groeide. Van onze FNV-leden, maar ook internationaal. De Nederlandse vakbeweging speelde een actieve rol bij het opstellen van internationale convenanten voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. De textielindustrie was daarbij een van de eerste sectoren, later volgden andere.'

Wat is volgens jullie het belangrijkste issue op dit moment?

Emy: 'De ongelijke machtsverdeling is volgens mij het belangrijkste onderliggende probleem in de kledingindustrie. Aan de ene kant heb je bedrijven als H&M en Zara met ontzettend veel macht, aan de andere kant heb je fabrikanten die daar niets tegenover kunnen stellen. Voor een order van tienduizend spijkerbroeken over vijf maanden moeten fabrieken grondstoffen kopen, mensen inhuren, machines kopen, kortom risico's aangaan. Terwijl ze niet weten of die tienduizend spijkerbroeken uiteindelijk worden afgenomen. De kledingmerken leggen dat risico bij de fabrikanten. Met de macht die kledingbedrijven hebben, proberen ze de kosten te drukken, waardoor fabrikanten te laag met de prijs gaan zitten. Zo kunnen zij arbeiders geen hoger loon geven en kunnen de fabrikanten niet investeren in duurzamere productieprocessen.'

Tuur: 'Emy verwoordt uitermate goed hoe met de mondialisering van de sector de productieprocessen worden uitbesteed en kosten en risico's worden afgewenteld. Problemen worden letterlijk over de grens gekieperd. Die ongelijke machtsverhouding vertaalt zich op allerlei manieren. Je ziet in de productielanden bijvoorbeeld onveilige werkplekken, met name voor veel vrouwen in de productie die te maken krijgen met seksuele intimidatie. De lonen zijn zo laag dat mensen net kunnen overleven, maar hun gezin niet kunnen onderhouden. Laat staan dat er geld en mogelijkheden zijn voor een opleiding voor de kinderen. Dit maakt ook dat de volgende generatie die op deze manier goedkope arbeid gaat leveren al klaarstaat.'

Kun je als journalist hier een verschil maken? De Correspondent staat bekend om zijn oplossingsgerichte benaderingswijze?

Emy: 'Als je het nieuws volgt, is de kans dat je cynisch wordt vrij groot. Terwijl je overal wel verbeteringen kunt maken en als journalist op zoek kunt naar oplossingen. Het is niet zo dat je als schrijver alleen maar observeert en er dus buiten staat. Je hebt invloed, op politiek, op mensen binnen industrieën. Ik heb een enorm platform bij De Correspondent; ik zie het ook als mijn taak om bij te dragen aan een schonere en betere industrie.'

Wat kan een vakbond concreet doen?

Tuur: 'We moeten het probleem van twee kanten benaderen. Aan de ene kant moeten we de top van modebedrijven aanspreken op hun verantwoordelijkheid. Tegelijkertijd moeten de mensen die het werk doen worden geholpen om zich te organiseren. Zij weten het beste wat nodig is voor hun veiligheid of om fatsoenlijk te kunnen overleven. Een vakbond kan helpen om zo'n leefbaar loon af te dwingen. Wat ook weer gunstig is voor de fabrieken.

WETSVORSTEL EUROPESE COMMISSIE

Sinds eind februari 2022 ligt er in Brussel een wetsvoorstel van de Europese Commissie dat bedrijven verplicht om ketenverantwoordelijkheid te nemen. Het voorstel verplicht bedrijven om risico's van mensenrechtenschendingen en milieuschade in hun internationale keten op te sporen en aan te pakken. Dit is een belangrijke stap. Helaas blijft het wetsvoorstel op belangrijke onderdelen onduidelijk over wat een bedrijf precies moet doen en toont het voorstel gebrek aan ambitie. ASN Bank is een Europees burgerinitiatief gestart, specifiek gericht op leefbaar loon in de kledingsector. Met dit initiatief bieden we een oplossing voor de tekortkomingen van het wetsvoorstel ketenverantwoordelijkheid. Je leest er meer over op pagina 30.

Emy Demkes:

'De ongelijke machtsverdeling is het belangrijkste onderliggende probleem'

Als in een land een gehandhaafd leefbaar loon geldt, kunnen modebedrijven de fabrieken minder makkelijk tegen elkaar uitspelen omdat iedereen dezelfde arbeidsvoorwaarden moet respecteren.'

De realiteit is dat regeringen de vakbondsrechten niet respecteren?

Tuur: 'Dat klopt, kledingbedrijven selecteren vaak die landen waar weinig regulering is op het gebied van milieu en waar het vakbonden moeilijk wordt gemaakt. In deze landen werkt Mondiaal FNV samen met lokale bonden die heel goed werk verzetten en veel bereiken voor hun leden. Daarnaast proberen we als vakbonden ook internationaal afspraken te maken. Maar ook op andere plekken moeten dit soort zaken vaker worden geagendeerd. Denk aan handelsmissies, waar nu de belangen van de koopman nog te vaak voorgaan op die van de dominee.'

Er is weinig gebeurd sinds de ramp in Bangladesh?

Emy: 'Je ziet heel veel oplossingen gericht op symptoombestrijding, terwijl er niet echt iets wordt gedaan om de ongelijke machtsverhoudingen aan te pakken. Dat >

is niet zo vreemd, want het zou betekenen dat je naar een ander businessmodel moet, misschien zelfs naar een ander economisch model. Merken zullen dit uit zichzelf nooit doen. Ze gaan de spelregels niet veranderen als zij daardoor ineens de verliezer zijn en anderen de winst opstrijken. Dat is volgens mij de belangrijkste reden waarom er, ondanks weet ik hoeveel vrijwillige initiatieven, zo weinig verandert.'

Zie je het Europese wetvoorstel waarbij grote bedrijven verplicht hun productieketen moeten onderzoeken en misstanden moeten oplossen, ook als een vorm van symptoombestrijding?

Emy: 'Bedrijven voeren al jarenlang milieu- en sociale audits uit. Nog niet verplicht, dus het is goed dat dat met dit Europese voorstel wel het geval is. Maar wat er gebeurt bij dit soort audits, is dat ze de problemen externaliseren: leveranciers moeten voldoen aan een afvinklijstje van de grote bedrijven. Maar er wordt niet meegewogen hoe inkooppraktijken eigen keuzes op het gebied van arbeid of productie onmogelijk maken.'

Tuur: 'Vroeger golden deze inkooppraktijken in de kledingsector uiteraard ook al: het afromen van de winst in elke schakel van het productieproces, waardoor er voor mensen in de fabrieken en thuiswerkers niets meer overblijft. Maar toen vond de productie plaats binnen één land, terwijl er nu vele schakels zijn in verschillende landen. Aan de grens moeten we corrigeren wat elders aan uitbuiting plaatsvindt, dat hebben we ook aan de EU meegegeven. Het zou een gemiste kans zijn als ze dit niet doen.'

Emy: 'Grote bedrijven kunnen met de nieuwe Europese wetgeving straks eenzijdig eisen stellen aan leveranciers, Maar eigenlijk is dat geen basis voor samenwerking. De ene kant legt de andere kant iets op. Je zou het ook kunnen omdraaien: leveranciers stellen eisen aan de grote modebedrijven. Zij voeren controles uit en beboeten en bestraffen grote bedrijven die niet voldoen aan sociale- en milieueisen.'

Tuur Elzinga:

'Fabrieken moeten een vuist maken tegen grote kledingbedrijven: als jullie niet aan onze eisen voldoen, stoppen we en zitten jullie zonder productie'

Tuur Elzinga (1969) is sinds 2021 voorzitter van vakbond FNV. In 2002 startte hij bij de vakbond, waar hij onder meer werkte bij de internationale tak Mondiaal FNV. Van 2007 tot oktober 2016 zat hij voor de SP in de Eerste Kamer. In mei 2017 trad hij toe tot het dagelijks bestuur van FNV, vanaf 2018 was hij vicevoorzitter.

Emy Demkes (1995) studeerde journalistiek in Tilburg. Ze ging na haar afstuderen in 2016 aan de slag als freelance journalist voor onder meer OneWorld. Voor De Correspondent doet ze sinds 2017 onderzoek naar de kledingindustrie, van de arbeidsomstandigheden in textielfabrieken tot de voetafdruk van een spijkerbroek.

Welke andere mogelijkheden zien jullie om de macht van grote kledingmerken in te perken?

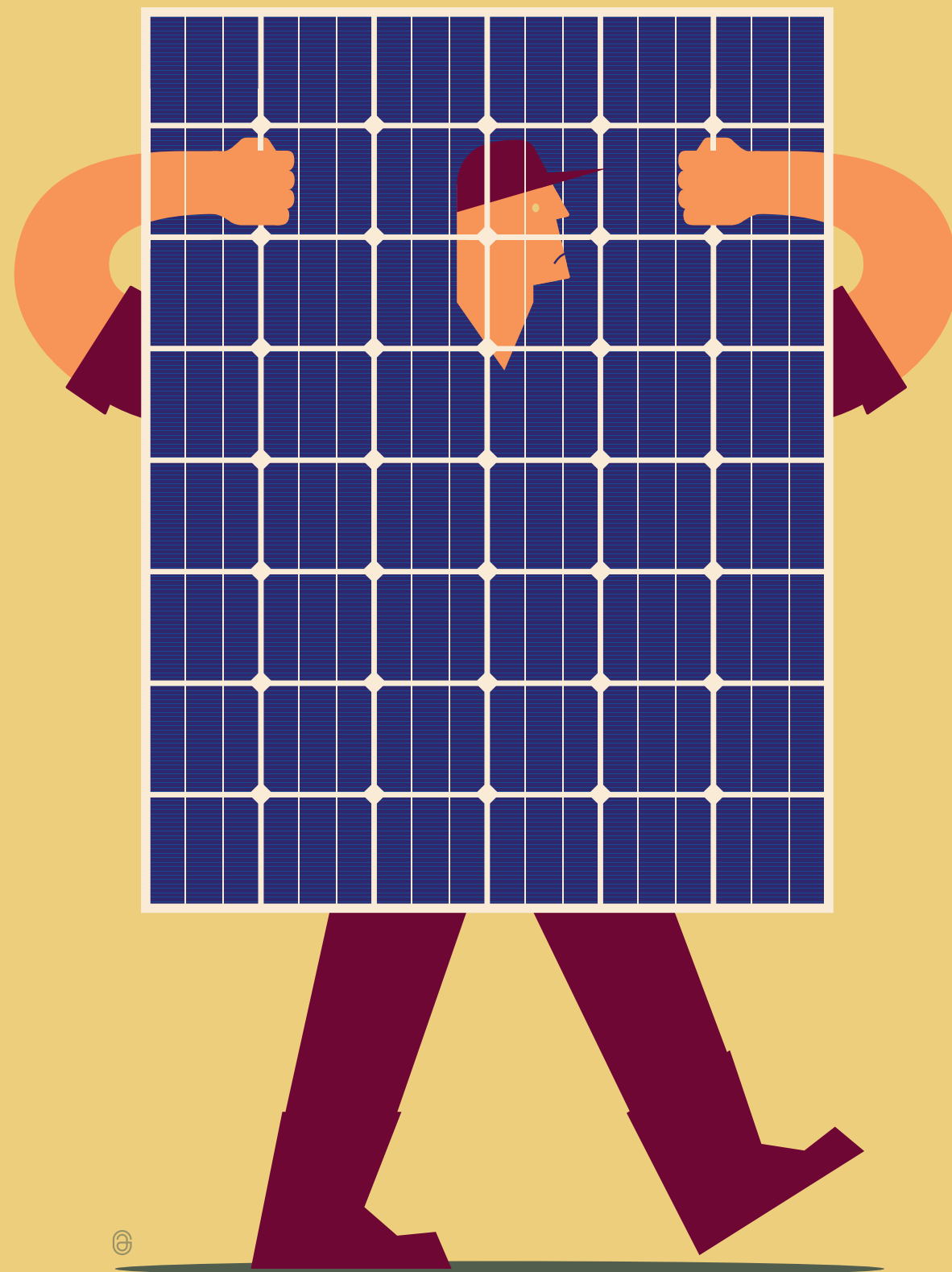
Emy: 'Je ziet nu dat merken achteraf een order betalen. De fabrikant roostert mensen in, koopt stoffen in, maakt allerlei kosten, maar krijgt het geld pas als de kleding op transport gaat. Tijdens corona werden orders op het allerlaatste moment geannuleerd; dat gebeurde op grote schaal. Met als gevolg dat fabrikanten hun arbeiders niet konden betalen. Laat daarom een deel van een order vooruitbetalen. Dat geeft fabrikanten meer zekerheid.'

Tuur: 'Fabrieken zou toegestaan moeten worden om samen afspraken te maken, zodat ze samen tegenmacht kunnen organiseren. Het principe van de vakbond, maar nu voor toeleveranciers in de keten. Een vuist maken tegen de grote kledingbedrijven: als jullie niet aan onze eisen voldoen, stoppen we helemaal en zitten jullie zonder productie. Er moet meer macht onderaan de keten worden georganiseerd.'

Wat kun je als individu doen?

Emy: 'Ooit was ik zelf een fast fashion-fan. Ik houd nog steeds van kleding, maar koop bijna alleen nog maar tweedehands. Dat is niet per definitie duurzaam, het beste is om niks te kopen. Er zijn tegenwoordig steeds meer duurzame en eerlijke merken, maar het is lastig om precies te weten hoe het zit in de productieketen en wat ze dan eerlijk en duurzaam maakt. Natuurlijk is er de Fair Wear Foundation, die scores op leefbaar loon bijhoudt, maar ik zie geen structurele veranderingen. Ik kwam laatst het merk Oshadi tegen. Zij hebben de katoenboeren in dienst, dat vind ik interessant. De mensen die de kleren maken staan ook op de loonlijst.'

Tuur: 'Je kunt in je eentje niet de wereld veranderen maar je kunt er wel aan bijdragen. Het begint bij bewustwording dat fast fashion ecologisch en sociaal tot misstanden leidt.' ●

Zonnepanelen uit China

TEKST Joke van Rooyen
BEELD Aad Goudappel

De zonne-energiesector draagt veel bij aan de energietransitie. Helaas is de sector gevoelig voor schendingen van mensenrechten.

In de Chinese provincie Xinjiang wordt polysilicium geproduceerd, een belangrijke grondstof voor zonnepanelen. Veel fabrikanten van zonnepanelen halen hun grondstoffen uit die regio of hebben er productielocaties. Het blijkt dat bij een groot deel van de wereldwijde winning van silicium en productie van zonnepanelen mogelijk sprake is van inzet van dwangarbeid. Aldus het in 2021 verschenen rapport 'In Broad Daylight: Uyghur Forced Labour and Global Solar Supply Chains' van Sheffield Hallam University.

DWANGARBEID WERKT DOOR IN PRODUCTIEKETEN

Het rapport laat zien hoe dwangarbeid in Xinjiang doorwerkt in internationale ketens voor zonnepanelen. De onderzoekers stellen dat de zonne-energiesector zeer kwetsbaar is voor dwangarbeid in deze regio, omdat bijna de helft van de wereldwijde polysiliciumproductie voor zonnepanelen hier plaatsvindt. Zij onderzochten de complete toeleveringsketen van zonnepanelen – van kwarts tot paneel – om beter te begrijpen hoe dwangarbeid in Xinjiang doorwerkt in de internationale keten. Mede op basis van dit onderzoeksrapport kunnen belanghebbenden beoordelen of er risico is van blootstelling aan dwangarbeid in de toeleveringsketen.

>

BEDRIJVEN ZIJN VERANTWOORDELIJK

Het dilemma is groot. Landen willen haast maken met de energietransitie, maar dat mag nooit leiden tot schending van mensenrechten. Zowel bedrijven die silicium delven als fabrikanten van zonnepanelen zijn verantwoordelijk voor grondig onderzoek van hun toeleveringsketens. Beide moeten als voorwaarde stellen dat zowel bij het delven van de grondstof silicium als bij het vervaardigen van de zonnepanelen geen bedrijven betrokken zijn die mensenrechten schenden of dwangarbeid inzetten.

Het vinden van zonnepanelen waarbij transparantie in de keten kan borgen dat mensenrechtenschendingen niet aan de orde zijn, wordt steeds belangrijker, stellen de onderzoekers. Enkele fabrikanten investeren inmiddels in uitbreiding van de productie van polysilicium of zonnepanelen buiten Xinjiang. ●

Bronnen:
asnbank.nl
duurzaamnieuws.nl
solarmagazine.nl
zelfenergieproduceren.nl

STANDPUNT ASN BANK EN ASN IMPACT INVESTORS

ASN Bank en ASN Impact Investors, de beheerder van de ASN Beleggingsfondsen, willen niet investeren in de productie van zonnepanelen waarbij dwangarbeid wordt ingezet. Dit geldt voor bedrijven waarin we beleggen en projecten die mede door ons gefinancierd worden. 'De energietransitie heeft een hoge prioriteit, maar dat mag nooit gepaard gaan met dwangarbeid. Dat is voor ons een harde grens', stelt Stef Driesen, duurzaamheidsadviseur bij ASN Bank. 'Het rapport In Broad Daylight maakte het vermoeden van dwangarbeid concreet en was voor ons aanleiding het beleggingsuniversum van de ASN Beleggingsfondsen en de financieringen in zonneparken en leveranciers van zonnepanelen voor projectfinancieringen streng te toetsen en te blijven toetsen. Wat is het beleid van bedrijven om dwangarbeid tegen te gaan? Waar kopen ze polysilicium in? Hebben ze productie-locaties in Xinjiang? Dat onderzoeken we. Als we aanwijzingen vinden voor betrokkenheid bij dwangarbeid of daar grote twijfel over hebben, financiert of belegt ASN Impact Investors er niet in en financiert ASN Bank een project niet.' Als financier en belegger hebben ASN Bank en ASN Impact Investors de volgende stappen gezet:

- **Beleggen:** De ASN beleggingsfondsen beleggen in drie bedrijven die zonnepanelen produceren. Na onderzoek door ons zijn bij geen van hen aanwijzingen gevonden van directe betrokkenheid bij dwangarbeid door Oeigoeren.
- **Projectfinanciering:** We onderzochten of we via zonneparken die ASN Bank of het ASN Groenprojectenfonds financieren, betrokken zijn bij gedwongen arbeid door Oeigoeren. Bijvoorbeeld doordat de leverancier een productielocatie in Xinjiang heeft, grondstoffen uit Xinjiang inkoopt of samenwerkt met leveranciers die betrokken zijn bij de misstand. Bij enkele producenten zijn aanwijzingen gevonden dat ze betrokken zijn bij dit vraagstuk. Hoor- en wederhoor leverde niet altijd voldoende op. Daarom zijn enkele zonnepanelenproducenten afgekeurd voor projectfinanciering. ASN Bank en het ASN Groenprojectenfonds financieren geen zonneparken meer die werken met zonnepanelen geproduceerd door deze leveranciers. Daarnaast stimuleren we alle bij de projecten betrokken partijen om dit probleem te bespreken met zonnepanelenproducenten. Door vanuit meer

kanten vragen te stellen aan deze bedrijven, hopen we dat het onderwerp hoger op de agenda komt.

- **Woningverbeteraars:** ASN Bank is partner in platform Woningverbeteraars.nl, initiatief van de Volksbank voor particulieren die hun huis willen verbeteren of verduurzamen. De installatiepartner van Woningverbeteraars werkt, voor aanvragen die via dit platform verlopen, uitsluitend met zonnepanelen die door ons Expertisecentrum Duurzaamheid zijn goedgekeurd.
- **Aanjagen:** We lobbyen samen met andere partijen voor strengere Nederlandse én Europese wetgeving voor bedrijven, zodat zij verplicht worden om mensenrechten in hun productieketens te respecteren. De invoering van *due diligence*-wetgeving verplicht bedrijven te onderzoeken of er misstanden plaatsvinden in hun productieketens, hierover te rapporteren en eerlijker en duurzamer te handelen.

Kleding is voor mij iets moois, het is onderdeel van mijn identiteit. Het is treurig dat de industrie die erachter zit zijn makers zo slecht behandelt. Vakmanschap moet meer gewaardeerd worden.

Gerrit-Jan, medewerker tweedehands kledingwinkel

GOOD CLOTHES
FAIR PAY

Helaas kun je er niet van op aan dat de makers van jouw kleding een leefbaar loon krijgen. Dat willen wij veranderen, daarom maakten we een Europees wetsvoorstel. Om dit op de agenda te krijgen, hebben we jou nodig. Steun ons voorstel en maak daarmee verschil voor de makers van jouw kleding.

Help de makers, ga naar
asnbank.nl/kledingindustrie

Museon en Omniversum presenteren One Planet

Over aarde, mens, bedreigingen en oplossingen

Een duurzame toekomst, hoe ziet die eruit? In One Planet in Den Haag leer je over de bedreigingen van onze planeet en kun je oplossingen en alternatieven ontdekken.

One Planet Dome

One Planet NOW!

G

een klassiek museum. Geen tijdelijke expositie of evenement. Het nieuwe One Planet – een initiatief van het gefuseerde Museon-Omniversum – profileert zich nadrukkelijk als landelijk impactcentrum voor een duurzame toekomst. ‘We nemen onze bezoekers mee in de uitdagingen waar de wereld voor staat. Om te inspireren, leren en doen’, licht woordvoerder Inge van Rooij toe.

Hoe? Je mag het ervaren. Bijvoorbeeld in het grootbeeldtheater One Planet Dome waar je op een enorm scherm in de vorm van een halve bol documentaires over natuur, cultuur en wetenschap kunt bekijken. Of door te leren in One Planet Expo waar de zeventien Duurzame Ontwikkelingsdoelen die de VN voor 2030 wil bereiken, in games en museale objecten een plek krijgen. Denk aan doelen als een eerlijke verdeling van voedsel, water en energie en het aanvaarden van verschillen tussen mensen. De VN erkent Museon-Omniversum als partner voor het uitdragen van de inhoud en het belang van die doelen. Bij One Planet NOW! maak je kennis met slimme oplossingen voor de toekomst, creatieve initiatieven en innovaties gepresenteerd door ontwerpers, onderzoekers en ondernemers. Je kunt deelnemen aan een kookworkshop met groenten die de supermarkt niet halen. Bij ‘From Pee to Tea’ leer je dat je van urine een vers kopje muntthee kunt zetten. Wandelend op het ‘blote-voeten-pad’ ervaar je de positieve invloed van de natuur. ●

MUSEON-OMNIVERSUM PRESENTEERT ONE PLANET

Sinds 1 januari 2022 zijn populairwetenschappelijk museum Museon en koepel-filmtheater Omniversum gefuseerd. Met One Planet Dome, One Planet Expo en One Planet NOW! richt het museum zich op de aarde, mens en duurzame wereld. Samen met haar publiek en partners, waaronder ASN Bank, wil ze onze prachtige planeet beschermen.

DUURZAAMHEID IN DE LUCHTVAART

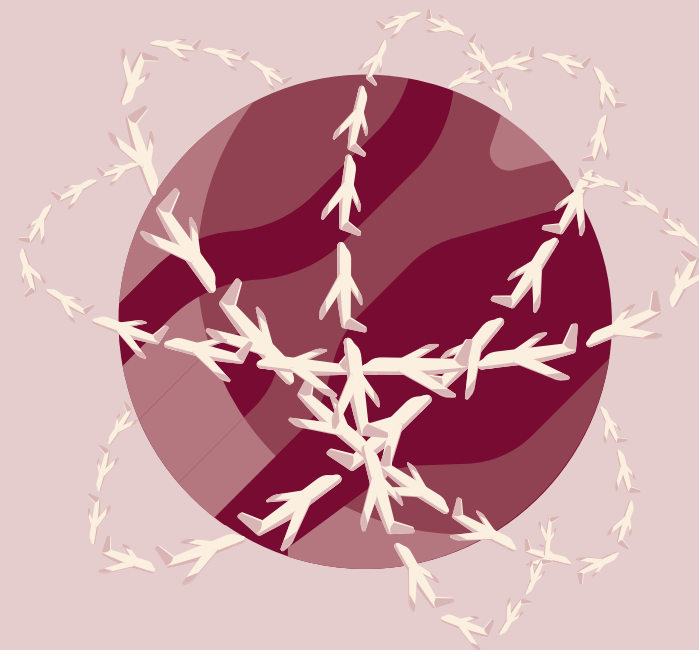
Duurzaam vliegen bestaat nog niet en er is geen vooruitzicht dat het er snel gaat komen. Als we echt duurzaam willen reizen, moeten we afzien van vliegen. Het is nodig dat we niet alleen vaker besluiten het vliegtuig te mijden, maar ook zorgen dat de luchtvaart verder verduurzaamt.

STAP VOOR STAP

Hoe verduurzaamt de luchtvaart? Wat kun je zelf doen om bij te dragen aan een lagere CO₂-uitstoot als je gaat vliegen? Er is goed nieuws en slecht nieuws als het gaat om duurzame luchtvaart. Het goede nieuws is dat je met continu innoveren en verbeteren stapje voor stapje kunt verduurzamen. Vliegtuigen worden langzaam iets efficiënter en stoten gemiddeld elk jaar 1,9 procent minder CO₂ uit. Het slechte nieuws overheerst: De totale emissie van de sector is de afgelopen decennia sterk gestegen. De coronapandemie zorgde voor een tijdelijke dip. Het verduurzamen van de luchtvaart gaat nog vele tientallen jaren duren. De belangrijkste bijdrage is en blijft veel minder vliegen.

Je kunt 9 x met twee personen met de benzineauto naar Frankrijk op vakantie in plaats van één keer vliegen naar Bali, inclusief twee weken hotel!

HET GAAT LANG NIET HARD GENOEG!

- Rond 2030 wordt er twee keer zoveel gevlogen als nu is de prognose. Volgens Boeing verdubbelt hun vloot tot 2036 tot bijna 47.000 vliegtuigen. Zonder maatregelen zal de uitstoot van vliegtuigen enorm toenemen.
- Hoge aanschafkosten hinderen snelle vooruitgang. De kerosine-slurpende vliegtuigen van Airbus en Boeing kosten nieuw 100 miljoen dollar; die vervang je niet snel (pas na twintig jaar).
- Om meer te innoveren, moet er een eerlijke prijs komen voor vliegtickets. Maar zelfs prijsverhogingen van honderd euro per vlucht ontmoedigen vliegen onvoldoende, zeggen deskundigen. En techniek alleen is ook niet de oplossing. Uiteindelijk moet de politiek paal en perk stellen aan het vliegen, als we een significante vermindering van vliegverkeer willen.
- Vliegen draagt niet alleen door CO₂-uitstoot bij aan klimaatverandering. Ook stikstofoxiden en waterdamp hebben een nadelige invloed op de atmosfeer en zorgen voor méér opwarming, vermoedelijk tot wel twee keer het effect van CO₂ alleen (3,5%).

WAT WIL NEDERLAND?

De overheid wil de uitstoot van de luchtvaart in stappen verminderen:

- 2030: 14% van alle in Nederland getankte vliegtuigbrandstof is duurzaam. Vervoer van passagiers, bagage en vracht op luchthavens gaat alleen nog elektrisch.
- 2050: binnenlandse luchtvaart mag geen CO₂ meer uitstoten.

WAT WIL DE LUCHTVAARTSECTOR?

- Vanaf 2020 mag de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen door de luchtvaart niet meer groeien, maar moet CO₂-neutraal zijn.
- 2070: nul CO₂-uitstoot voor al het wereldwijde vliegverkeer.

WELKE OPLOSSINGEN ZIJN ER (DEEL 1)?

De luchtvaart duurzamer maken is niet gemakkelijk, zegt luchtvaartdeskundige Joris Melkert van de TU Delft. Hij ziet de oplossing in 'heel hard innoveren' van de luchtvaartsector. Wat zijn volgens hem oplossingen?

Vliegtuigen:

- lichtere materialen, waardoor je minder brandstof nodig hebt;
- betere aerodynamica en efficiëntere motoren die vliegtuigen steeds zuiniger maken.

Met bovenstaande maatregelen bespaar je 15 tot 20 procent brandstof voor de volgende generatie vliegtuigen.

ELEKTRISCH VLIEGEN

Er zijn kleine initiatieven met elektrische vliegtuigen voor de kortere afstand en voor het vervoer van kleinere aantallen passagiers.

- Pipistrel, een Sloveens bedrijf, levert twee-zitter toestellen, aangedreven met energie uit een accu. Het bereik is 68 kilometer bij zuinig vliegen, zonder tegenwind.
- Ruimtevaartorganisatie Nasa ontwikkelt de X-57, een elektrisch vliegtuigje met veertien door batterijen aangedreven elektromotoren. Het toestel heeft een bereik van 160 kilometer en een snelheid van 275 kilometer per uur.
- De E-Flight Academy op vliegveld Teuge is de eerste Nederlandse vliegschool waar ze volledig elektrisch vliegen.
- Vliegtuigbouwer ZeroAvia wil in 2024 zonder CO₂-uitstoot van Rotterdam naar Londen vliegen in een vliegtuig dat volledig op waterstof draait. Het toestel heeft negentien zitplaatsen.
- Vliegmaatschappijen zetten in op het gebruik van duurzame brandstof, *Sustainable Aviation Fuel*, gemaakt van grondstoffen die geen ontbossing veroorzaken of de voedselproductie tekortdoen.

HOE ZIT HET MET

WELKE OPLOSSINGEN ZIJN ER (DEEL 2)?

Duurzame brandstof:

- bio-kerosine, gemaakt van frituurvet en dierlijke vetten, zorgt voor minder CO₂-uitstoot. In Nederland (Delfzijl) zijn plannen om in 2025 de eerste fabriek voor bio-kerosine in bedrijf te nemen. Kritische kanttekening: frituurvet en dierlijke vetten zijn lang niet voldoende beschikbaar om op grote schaal te produceren;
- synthetische kerosine, gemaakt van uit de lucht afgevangen CO₂, water en duurzame elektriciteit;
- op lange termijn is een combinatie van waterstof-elektrisch aangedreven motoren mogelijk.

Financieel:

Stop met het subsidiëren van luchtvaart. Op dit moment is er alleen luchthavenbelasting, waardoor deze sector niet de stappen neemt die nodig zijn om bij te dragen aan de klimaatdoelen. Dat geld gaat

WAT KUN JE ZELF DOEN?

Vier tips om zo duurzaam mogelijk te reizen of te vliegen.

1. Vlieg niet, neem de trein.

De enige oplossing die echt werkt is niet vliegen! Er is zoveel moois te zien in eigen land en in Europa, waar je met trein naartoe kunt. De besparing kan oplopen tot 80% minder CO₂-uitstoot. De Europese Unie zet in op de groei van langeafstand-treinverbindingen in Europa. Een voorbeeld is de European Sleeper, de slaaptrein die sinds april dit jaar rijdt vanuit Brussel naar Praag, via onder andere Amsterdam en Berlijn.

2. Vlieg bewust

Weeg goed af hoe noodzakelijk het is dat je die vlucht maakt. Wil je iets doen tegen klimaatverandering, dan is het niet logisch om meerdere keren per jaar lange afstandsvluchten te maken.

3. Vlieg rechtstreeks

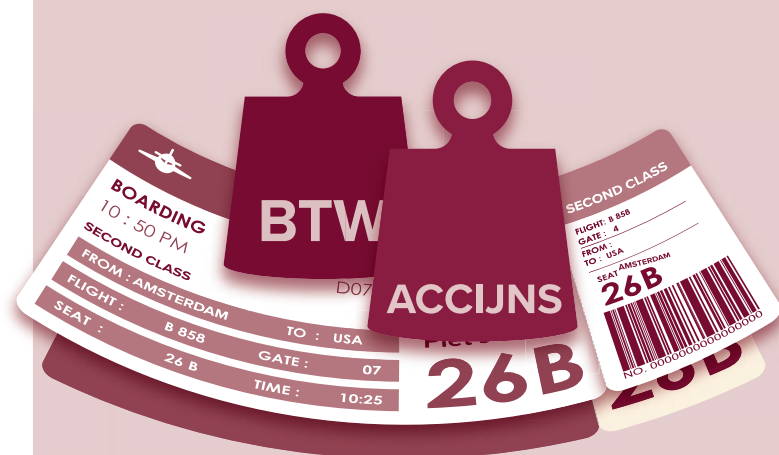
Kies voor een rechtstreekse vlucht. Het is comfortabeler en zorgt ook voor minder CO₂-uitstoot. Bij een overstap vlieg je om en maak je meer vliegreizen.

4. Vlieg economyclass

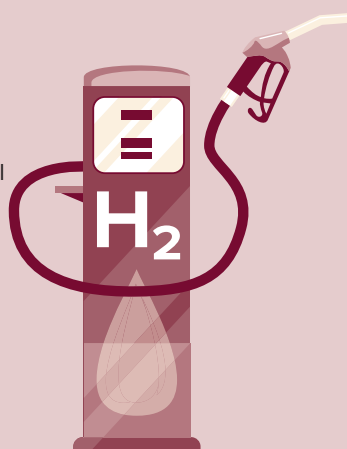
Een economyclass-zitplaats neemt minder ruimte in dan een businessclass-stoel; dat is minder vervuילend.

Bronnen:

Joris Melkert, luchtvaart-deskundige TU Delft
TU Delft
International Energy Agency
Milieu Centraal
Europese Commissie
Luchtvaartindetoekomst.nl
Duurzaamvliegen.nl
FlyGRN
Nationaal Groeifonds
De Groene Amsterdammer
De Correspondent

naar Schiphol en andere luchthavens en is dus eigenlijk geen belasting. Door een stevige btw en accijnsbelasting in te voeren op kerosine en vliegtickets, stijgen de prijzen van vliegtickets en ontstaat de kans dat er minder gevlogen gaat worden. Het Nationaal Groeifonds maakte in april dit jaar bekend dat zij een kwart miljard euro investeren in de ontwikkeling van techniek voor waterstofvliegtuigen en de laad- en tankfaciliteiten die daarbij horen.

Duurzaamheid gaat niet alleen over klimaatverandering en milieuvriendelijke materialen. Het gaat net zo goed over je medemensen met respect behandelen. Zoals de makers van je kleding.

Nanette Hogervorst, duurzaam ondernemer

GOOD CLOTHES
FAIR PAY

Het is oneerlijk verdeeld in de kledingindustrie. Terwijl kledingmerken alle macht hebben, kunnen de makers niet eens leven van het loon dat ze krijgen. Terwijl een leefbaar loon een mensenrecht is. Dat recht willen we afdwingen met een Europees wetsvoorstel. En daar hebben we jouw hulp bij nodig.

Help de makers, ga naar
asnbank.nl/kledingindustrie

Rechten voor de natuur zijn in Nederland vrij onbekend. Daar wil Jessica den Outer verandering in brengen. Als expert voor de VN benut zij haar juridische kennis om de natuur te beschermen door haar rechten te geven. Daarom wil Jessica de rivier de Maas in de wet krijgen. ‘Hoe mooi zou het zijn als Nederland als eerste land van Europa een rivier rechten toekent?’

TEKST Maureen Land
BEELD Judith Jockel

Impactmaker Jessica den Outer

De natuur is
van zichzelf,
niet van ons

Hoe wordt een 25-jarige expert voor de *Rights of Nature-beweging van de Verenigde Naties*? 'De liefde voor de natuur zat er bij mij vroeg in, mijn opa liet mij als klein meisje in zijn tuin van dichtbij alles zien wat groeide, bloeide, kroop en fladderde. Biologie studeren lag voor de hand, toch koos ik voor rechten. Milieurecht bleek de perfecte match van mijn liefde voor de natuur en interesse in het recht. Ik leerde allerlei milieuwetten, regels en kaders die er zijn om de natuur te beschermen uit mijn hoofd. Ondertussen bleef ik op het nieuws maar horen dat het niet goed gaat met de natuur. De bestaande wetten bleken de natuur onvoldoende te kunnen beschermen. Voor mijn masterscriptie wilde ik dan ook onderzoeken hoe je het recht kunt gebruiken om de natuur beter te beschermen. Bij toeval las ik een krantenartikel over hoe de Whanganui-rivier in Nieuw Zeeland rechtspersoonlijkheid kreeg. Dat gemeenten, waterschappen en zelfs schepen rechtspersoonlijkheid hebben, wist ik, maar niet dat levende natuur een juridische status kon hebben. Zo startte mijn zoektocht. Voor mijn scriptie onderzocht ik natuurrechten in het kader van een van de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties. Meer specifiek: goal 12.8 wil mensen informeren over levensstijlen in harmonie met de natuur. Ik onderzocht of het implementeren van rechten voor de natuur een manier is om die harmonie tussen mens en natuur terug te brengen. Zo raakte ik betrokken bij het VN-Harmony with Nature Program en deed ik, ook na mijn scriptie, onderzoek voor dit programma. In 2019 werd ik erkend als een van de jongste experts in dit netwerk. Inmiddels werk ik mee aan de jaarlijkse rapportage over de ontwikkeling van natuurrechten in Nederland.'

Hoe staan de rechten voor de natuur er in Nederland voor?

'In Nederland heeft de natuur nog geen rechten, in landen als Colombia, Bangladesh en Nieuw Zeeland wel. Ecuador nam in 2008 rechten voor de natuur op in de grondwet. Dat heeft alles te maken met hun natuur-gerichte wereldbeeld buen vivir of sumak kawsay (goed leven). Ecuadorianen noemen de natuur Pachamama of Moeder Aarde. Zij zien de natuur als bron van al het leven, ook dat van de mensen. De inheemse bewoners leven al eeuwen met de natuur, waarbij natuur en samenleving één zijn. In het westen zien wij de natuur als iets waar wij zelf geen deel van uitmaken. Denk bijvoorbeeld aan het scheppingsverhaal waarin God de mensen opdracht geeft te heersen over alles wat vliegt, kruipt en leeft. De mens als heerser over de natuur, een mensgericht wereldbeeld, is verankerd in onze maatschappij en weerspiegeld in ons rechtssysteem. Met rechten voor de natuur krijgt de natuur niet vanuit een antropocentrisch, maar vanuit een ecocentrisch perspectief de status van rechtspersoon om zichzelf te beschermen.'

‘Met rechten voor de natuur krijgt de natuur de status van rechtspersoon om zichzelf te beschermen’

Dat is een hele omslag in denken...

'We kunnen wel steeds meer technische milieueisen invoeren, maar we hebben nu al moeite genoeg om de natuur te beschermen. Die omslag is dus nodig. We zien de natuur te vaak als een ding zonder rechten, zoals eigendom: jij en ik kunnen een stuk bos kopen en daarmee in feite doen wat we willen. Het uitgangspunt van de rechten voor de natuur-beweging is dat de natuur van zichzelf is en zichzelf bezit. Tegelijk geven we de natuur een stem om voor haar eigen welzijn op te komen. Om de natuur te vertegenwoordigen, treden mensen als voogden op om haar rechten te waarborgen en ervoor op te komen.'

Hoe bieden rechten voor de natuur betere bescherming?

'Dat ligt uiteraard altijd aan de sociale en politieke context van een land. Ecuador nam de natuur weliswaar in de grondwet op, maar is tegelijkertijd economisch zeer afhankelijk van de mijnbouw en andere natuur-uitputtende activiteiten. Dat zijn conflicterende belangen. De bevolking heeft, namens de natuur, al heel wat rechtszaken aangespannen tegen concessies en milieuvergunningen voor mijnbouwprojecten. Ongeveer de helft van deze rechtszaken is gewonnen in het voordeel van de natuur. Zoals in Los Cedros, een regenwoud in het noorden van Ecuador en een van de meeste bedreigde ecoregio's ter wereld. De rechter van het constitutioneel hof verbood er de bouw van een nieuwe mijn, omdat dit niet goed zou zijn voor het welzijn van de bijzondere planten en diersoorten. Deze casus laat zien hoe rechten voor de natuur het verschil kunnen maken in de bescherming van natuur en biodiversiteit.'

>

Jessica den Outer (1996) is consultant, spreker en schrijver. Ze studeerde Internationaal en Europees recht aan Hogeschool Den Haag en volgde een master Internationaal Milieurecht aan de Universiteit van Nottingham. Sinds 2017 doet ze voor de VN wereldwijd onderzoek naar rechten voor de natuur in het Harmony with Nature-programma. Sinds 2019 is zij door de VN erkend als Right of Nature-expert; in 2020 start ze haar missie om rechten voor de natuur in Nederland op de (politieke) agenda te zetten. Daarmee is zij initiatiefnemer en samensteller van de eerste Nederlandse petitie aan de overheid over rechten voor de natuur. In 2021 verscheen het handboek 'Rechten voor de natuur: casestudies van zes continenten' dat zij samen met dr. Laura Burgers voor de Ambassade van de Noordzee schreef. Jessica was in mei spreker tijdens een webinar van ASN Bank over de waarde en rechten van de natuur. Ze willen ook in de toekomst samenwerken om dit onderwerp te agenderen.

Jessica den Outer

Op 29 maart werd de eerste Nederlandse petitie voor natuurrechten, Maas in de wet, aan het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat aangeboden. Een historisch moment waar jij twee jaar naartoe werkte. Hoe gaan rechten de Maas beschermen?

'De Maas een stem geven komt voort uit de Maas Cleanup-beweging, duizenden vrijwilligers die jaarlijks de Maas van plastic bevrijden en voor de vervuiling een meer structurele oplossing zochten. Samen bundelden wij onze krachten en stelden we na lang onderzoek een petitie op waarin we de Tweede Kamer vragen te onderzoeken hoe je de Maas rechtspersoonlijkheid kunt geven. Een ingewikkeld proces dat niet met één wet is afgehandeld en tijd kost. Het is vooral belangrijk dat de Maas op de politieke agenda komt.'

Hoeveel tijd schat je?

'Bij de Whanganui-rivier in Nieuw Zeeland duurde het heel lang voordat in 2017 de juiste wetgeving tot stand kwam, na een lobby van 150 jaar door de Maori. De Whanganui-rivier is nu van zichzelf, dat willen we ook voor de Maas! We vinden dat de Maas bepaalde basisrechten moet hebben: bijvoorbeeld het recht om vrij te stromen en vrij te zijn van vervuiling. Dat betekent overigens niet dat de mens nooit meer mag ingrijpen in de loop van de rivier. Natuurlijk blijven sociale en economische belangen wegen, zolang ecologische belangen ook een stem krijgen, vertegenwoordigd door voogden. Er is nog geen Europese rivier met een juridische status. Hoe mooi zou het zijn als Nederland, waar we zo trots zijn op onze waterwerken, als eerste land van Europa een rivier rechten toekent? Dat is echt mijn ambitie.'

Gaan natuurrechten het tij keren, nu de druk op het klimaat hoog is?

'Het IPCC-klimaatrapport van de VN is wereldwijd een wake-up-call. We moeten nú ingrijpen. Het negeren van doelstellingen en akkoorden door uitstel van klimaatmaatregelen, betekent ook onze dood. We weten het al héél lang, en al heel lang doen we niets. De biodiversiteitscrisis is net zo groot. Mensen zien klimaatverandering vaak als een wis-

kundige som, iets wat je kunt oplossen: als we nu zoveel procent minder CO₂ uitstoten, komt het wel goed. Maar klimaat en biodiversiteit zijn connected, zoals alle leven op aarde. Dat zijn we heel erg vergeten. Gaat één nieuwe wet het verschil maken? Ik denk het niet. Het recht is een van de manieren waarop je het verschil kunt maken. Uiteraard moet die omslag ook vanuit andere sectoren komen.'

ASN Bank maakt zich sterk voor het meten van de impact op en het bekrijzen van biodiversiteit. Hoe kijk jij hier tegenaan?

'Wat ik mooi vind, is dat dit een vertaalslag is naar onze maatschappij en hoe ons systeem werkt. Als dit de manier is waarop we waarde van biodiversiteit vertalen naar onze systemen en mensen leert begrijpen anders met de natuur om te gaan, dan is dit ook een manier om natuur te beschermen en biodiversiteit te behouden. Het verschil met het natuurrecht zit 'm in de filosofische grondslag. Natuurrechten gaan niet uit van de waarde die de natuur voor mensen heeft, of dat nu economisch, esthetisch of instrumenteel is. Ze gaan uit van de intrinsieke waarde van de natuur: de natuur heeft waarde simpelweg omdat die bestaat. Daar valt geen prijs aan te hangen. Maar persoonlijk vind ik: we moeten ergens beginnen, en de natuur beschermen, om welke reden dan ook, is altijd goed.'

Hoe kunnen wij die omslag naar ecocentrisch denken en handelen maken?

'Ook al voelt het alsof wij in onze huidige maatschappij ver van de natuur afstaan, diep van binnen hebben we die band met de natuur nog steeds. Kijk naar de Maas, in Limburg en omstreken noemen omwonenden haar ook Moeder Maas. En het recht zelf kan bij die omslag een rol spelen door nieuwe normen en waarden vast te leggen. Door ecocide, milieumisdaden door mensen begaan, strafbaar te stellen bijvoorbeeld. De ecocide-beweging hoort thuis in het strafrecht, maar stelt net als de natuurrechtenbeweging het welzijn van de natuur centraal in het recht. De boodschap erachter is dat de natuur een stem krijgt. Daar kan iedereen aan bijdragen. Een mooi voorbeeld vind ik Wim Eikelboom uit Zwolle. Hij maakte van zijn inspraakrecht als burger gebruik om namens de rivier de IJssel de gemeenteraad toe te spreken. Dat deed hij alsof hij de rivier de IJssel was, die zich zorgen maakt om vervuiling en bebouwing van haar oevers. Wanneer je ziet dat een stuk natuur wordt bedreigd, probeer die natuur dan een stem te geven. Dat de natuur van zichzelf is en wij niet over haar heersen, is een bewustwordingsproces dat moet groeien, liefst van jongs af aan. Daarom geef ik gastlessen en colleges aan jongeren, vraag ik in de media en politiek aandacht voor dit nieuwe concept en zet ik mij vrijwillig in om van een rivier een rechtspersoonlijkheid te maken. Het is een lange weg, maar ik heb een lange adem.' •

Een eerlijke kleding-industrie begint bij eerlijke beloning. Ik vind het hoog tijd dat de politiek zich inzet om alle makers van kleding te beschermen tegen de macht van grote merken.

Jeffrey de la Fuente,
creatief strateeg

GOOD CLOTHES
FAIR PAY

Het is oneerlijk verdeeld in de kledingindustrie. Terwijl kledingmerken alle macht hebben, kunnen de makers niet eens leven van het loon dat ze krijgen. Terwijl een leefbaar loon een mensenrecht is. Dat recht willen we afdwingen met een Europees wetsvoorstel. En daar hebben we jouw hulp bij nodig.

Help de makers, ga naar
asnbank.nl/kledingindustrie

Arie Koornneef

‘FATSOENLIJK LOON VOOR ELKE ARBEIDER KLEDINGINDUSTRIE’

Een miljoen handtekeningen ophalen om Europese politici in beweging te brengen. Het is niet per se iets dat je van een bank verwacht. Directeur Arie Koornneef geeft een kijkje achter de schermen van het Europees Burgerinitiatief voor leefbaar loon in de kledingsector, waarvan ASN Bank initiatiefnemer is.

TEKST Iwan Oving
BEELD Josje Deekens

Good Clothes Fair Pay ('goede kleding eerlijke beloning') is de titel van het wetsvoorstel dat sinds april 2022 in Brussel ligt. Een voorstel dat kledingbedrijven verantwoordelijk maakt voor de betaling van een leefbaar loon aan textielwerkers. Specialisten op het gebied van mensenrechten in de kledingsector schreven het voorstel. De Europese Commissie keurde de randvoorwaarden van het voorstel goed en gaf daarmee het startsein om 1 miljoen handtekeningen op te halen.

EUROPESE COPRODUCTIE

Arie Koornneef, directeur van ASN Bank, volgt de stappen op de voet. 'Kirsten Kossen, onze mensenrechtenadviseur, werkte mee aan dit wetsvoorstel. Zij en dertien andere burgers uit negen Europese landen. Achter de andere burgers staan onder meer organisaties als Fair Wear Foundation en Fashion Revolution.' Sinds 2016 houdt ASN Bank de wereldwijde kledingsector kritisch tegen het licht. Waarom de kledingsector en niet de voedsel- of grondstoffenketen, daar gaat toch ook veel mis? 'Als je impact wilt maken, draait het om keuzes', zegt Koornneef. 'Op basis van de portefeuilles van de ASN Beleggingsfondsen onderzochten we in 2015 in welke sector we relatief veel geld hadden belegd. Dat bleek de kledingsector te zijn. In die sector ging veel mis en gaat helaas nog steeds veel mis.'

DIALOOG MET KLEDINGBEDRIJVEN

ASN Bank ging de afgelopen jaren de dialoog aan met vijftien beursgenoteerde kledingbedrijven, over het mogelijk maken van een leefbaar loon voor textielwerkers in lage-inkomenslanden. Koornneef: 'Elk jaar deden collega's van ons Expertisecentrum Duurzaamheid een audit bij kledingbedrijven uit onze beleggingsportefeuille. In eerste instantie met het doel om uit te vinden of er überhaupt beleid bestond. Later om te onderzoeken of leefbaar loon een plek had in de operationele bedrijfsvoering.' In 2018 werden de krachten gebundeld in het Platform Living Wage Financials. Koornneef: 'Door samen te werken met andere financiële instellingen konden we een grotere vuist maken. We gingen met 33 beursgenoteerde kledingbedrijven in gesprek over dit thema.' De impact bleek minder groot dan gedacht. Koornneef: 'De groep bedrijven waar we de dialoog mee aangaan denkt serieus na over dit onderwerp. Tegelijkertijd zagen we in dat deze groep maar een

WAT STAAT ER IN ONS VOORSTEL GOOD CLOTHES FAIR PAY?

Kledingbedrijven moeten onder meer:

- een plan maken en daarin de stappen benoemen die leiden naar een leefbaar loon voor textielwerkers;
- op hun website vertellen waar kleding wordt gemaakt en tegen welk salaris;
- facturen van kledingfabrieken op tijd betalen, binnen twee maanden na levering;
- orders op tijd annuleren, tenminste een maand voor productie;
- zorgen voor een goed klachtenmechanisme in kledingfabrieken.

Het voorstel kwam tot stand met hulp van Fair Wear Foundation, Fashion Revolution, ASN Bank en diverse aangesloten experts.

fractie is van alle wereldwijde kledingbedrijven. Het merendeel van de kledingbedrijven is gewoonweg niet intrinsiek gemotiveerd om een leefbaar loon bij leveranciers mogelijk te maken.'

KEUZE CONSUMENT

Ligt de sleutel ook niet bij de consument? Die kan met haar keuze voor duurzame kleding toch ook een verandering afdwingen? Koornneef vindt van niet: 'Dit mag je niet bij de consument neerleggen. Je moet het omdraaien. Elke broek, elke jurk die in een winkel wordt verkocht zou gemaakt moeten zijn door een arbeider die daarvoor een fatsoenlijk loon heeft ontvangen. Om dat voor elkaar te krijgen, gaan we een miljoen handtekeningen verzamelen.'

ZO HELP JE MEE

Help jij ons aan 1 miljoen handtekeningen zodat ons wetsvoorstel op de agenda van de Europese Commissie komt? Onderteken het initiatief op de website van Good Clothes Fair Pay •

Help de makers, ga naar asnbank.nl/kledingindustrie

Duurzame stad

Hoe maak je je stad duurzamer? Welke initiatieven inspireren bewoners om duurzamer te leven en te werken aan een klimaatbestendige stad en bevordering van biodiversiteit? Voorbeelden uit het land, becommentarieerd door gedragseconoom Eva van den Broek.

Tekst Caroline Togni

Foto: Josje Deekens

Foto: Thierry Schut

GROENE SCHOOLPLEINEN

Een groener schoolplein zorgt voor gezondere en gelukkigere kinderen. En wie weet werkt het aanstekelijk: zouden de ouders rondom de school ook hun eigen tuin ontstenen? Dat onderzoekt masterstudent Jojanneke Kuckelkorn (studie Business & Social Impact, Universiteit Utrecht), onder begeleiding van gedragseconoom Eva van den Broek, in haar onderzoek 'Vlekwerking van groene schoolpleinen'. Alle ouders en kinderen van deelnemende scholen die – net als op het schoolplein – tegels verwijderen uit hun tuin, brengen deze naar school. Ze hoopt op metershoge stapels tegels op het plein. Klimaatkrachtig Delfland steunt de 'groenblauwe' schoolpleinen van de scholen in de regio Delfland.

KLEDING EN EEN PRAATJE

Je kan er zomaar tijdens een fietstochtje terecht komen: in de Klerikas onder een viaduct in de Amsterdamse Kolenkit-buurt. 'Een bijzonder, sociaal project op een onverwachte plek', aldus Van den Broek. 'Hergebruik is veel duurzamer dan recycling.' Iedere dag wordt hier, onder de Leeuwendalerstunnel, kleding geruild. Buurtbewoners draaien de 'winkel', maar bovenal is het een ontmoetingsplek voor buurtbewoners. Mensen stoppen voor een kop koffie en een praatje.

Foto: ANP / Hollandse Hoogte / Erald Van Der Aa

GREENHOPPER

Inwoners van Breda die meer willen weten over energie en openbaar groen, kunnen terecht in de Greenhopper-bus. Tweedejaarsstudenten van de BUas (Breda University of Applied Sciences) bemensen dit mobiele informatiecentrum dat rijdt naar verschillende buurten en winkelcentra in de stad. In gesprek met bewoners onderzochten de studenten de groen- en afvalproblemen in de wijken. Conclusie is dat de kwaliteit van het openbaar groen vaak niet voldoet aan de behoeften van bewoners. Met de Greenhopper laten de studenten zien welke mogelijkheden er zijn voor de inwoners om het groen te verbeteren.

VOEDSELBOS

Op een braakliggend terrein tegenover tuincentrum Ockenburgh in Den Haag vind je 'Voedselbos het Achterland'. Een bijzonder bos waarin vrijwilligers en zorgbehoevenden, scholieren en omwonenden samenwerken aan zowel een groene omgeving en mooie oogst als aan bevordering van sociale cohesie in de wijk.

Foto: ANP / Hollandse Hoogte / Marcel Krijgsman

NK TEGELWIPPEN

Nog meer tegels eruit! Zo'n 115 gemeenten in Nederland maken er een wedstrijd van met hun deelname aan het Nationaal Kampioenschap Tegelwippen. Welke gemeente wipt de meeste tegels en vervangt ze door groen? Dat weten we eind oktober als de 'wedstrijdleiding' de balans opmaakt. Iedere bewoner kan meedoen door tegels te wippen in z'n eigen (gevel)tuin. Wanneer tegels worden vervangen door gras, bloemperken, bomen en geveltuinen, wordt Nederland meer klimaatbestendig, behaaglijker voor insecten en dieren en koeler op warme dagen.

OASE IN DE STAD

Je eigen voedsel verbouwen in de stad en tegelijkertijd de biodiversiteit versterken. In steeds meer steden krijgen buurtbewoners de ruimte (van de gemeente) om een voedseltuin aan te leggen. Een voorbeeld is Natuurtuin de Slatuintjes in Amsterdam-West. 'Steeds weer ben ik verbaasd over de grote hoeveelheid ruimte hier', zegt gedragseconoom Eva van den Broek. 'Het is zo'n rustige plek middenin het drukke stadsgewoel.' Anderen noemen het al een verborgen paradijs waar de bonte specht, kleine zoogdieren en bijzondere bomen en bloemen als esdoorn en rietorchis te vinden zijn.

Foto: Marijke Koolijman/Slatuinen

Foto: Shutterstock / Robert Coolen

DOODGEWOON DELEN

Je stimuleert verschillende vormen van deelvervoer door te laten zien hoeveel andere mensen al aan deelvervoer doen, stelt Eva van den Broek. 'In veel steden vormt de gemeente parkeerplaatsen om tot prominente plekken voor deelfietsen en zelfs deelbakfietsen. Dat je anderen zo'n fiets zien gebruiken, maakt het makkelijker om een keer zoiets uit te testen, en wie weet uiteindelijk je auto weg te doen.'

Ik zou graag zeker willen weten dat al mijn kleding is gemaakt door mensen die daar fatsoenlijk voor betaald krijgen. Eerlijke kleding zit toch veel lekkerder?

*Jos Huber, lid burgercomité
Good Clothes Fair Pay*

GOOD CLOTHES
FAIR PAY

Helaas kun je er niet van op aan dat de makers van jouw kleding een leefbaar loon krijgen. Dat willen wij veranderen, daarom maakten we een Europees wetsvoorstel. Om dit op de agenda te krijgen, hebben we jou nodig. Steun ons voorstel en maak daarmee verschil voor de makers van jouw kleding.

Help de makers, ga naar
asnbank.nl/kledingindustrie

EVEN BIJKOMEN VAN EEN DAGJE STRAND?

Ben je een strandganger zonder vaste badplaats? En vind je een duurzame levensstijl belangrijk? Er zijn steeds meer paviljoens met een duurzame aanpak. Ze zijn herkenbaar aan de Gouden Green Key certificering, een gedegen duurzaamheidskeurmerk voor de toeristische en recreatieve branche in Nederland. Voor de Wereld van Morgen ging op onderzoek uit.

1 SJOERD, NES/AMELAND

Strandpaviljoen Sjoerd werd in 2020 uitgeroepen tot meest duurzame strandpaviljoen van Nederland en kan dus zeker niet ontbreken in dit lijstje. Sjoerd ligt op een prachtige locatie, midden in de natuur op het strand van Nes op Ameland. Juist om die natuur te behouden, worden er bij het paviljoen tal van duurzame oplossingen toegepast. De stroom wordt opgewekt door zonnepanelen op het dak, plastic wordt zoveel mogelijk vermeden. Daarnaast gebruikt het strandpaviljoen waar mogelijk lokale (seizoens)producten, zoals lamsvlees van Amelandse lammeren en vis uit de Noordzee.

2 CLUB ZAND, CASTRICUM

Club Zand vind je aan het strand van het Noord-Hollandse Castricum. Dit paviljoen maakt gebruik van groene stroom en kookt volledig op inductie om gasverbruik te verminderen. Daarnaast doneert Club Zand voor iedere verkochte fles water én online reservering een bedrag aan The Plastic Soup Foundation. Op de menukaart vind je fairtrade en biologische producten en een rijk aanbod aan vegetarische en vegan gerechten.

3 STRANDPAVILJOEN BUITEN, SCHEVENINGEN

De naam Buiten heeft mogelijk te maken met de rustige ligging in het noorden van Scheveningen. Op de menukaart vind je tal van duurzame producten, zoals biologisch brood en MSC-gecertificeerde vis. Ook het wijnessortiment is biologisch en alle koffie en thee op de kaart is biologisch en fairtrade.

4 BEACHCLUB BIRDS, KIJKDUIN

Beachclub Birds is gelegen op het rustige strand van Kijkduin, vlakbij Den Haag. Birds zet zich op allerlei manieren in voor een beter milieu, bijvoorbeeld door met lokale leveranciers te werken. Op de menukaart vind je lokale producten, zoals kroketten van de Haagse Croquetterij en biologisch brood van Lekker Brood Den Haag.

5 PIER 7, VLISSINGEN

Pier 7 ligt sinds 2018 tegenover de boulevard van Vlissingen. Na een jaar werd het uitgeroepen tot duurzaamste strandpaviljoen van Nederland. Voor de bouw van het paviljoen is FSC-gecertificeerd hout gebruikt, het paviljoen is volledig gasvrij en haalt zijn elektriciteit bij een groene stroomleverancier. Het strandpaviljoen heeft een lunch- en dinerkaart met een ruim aanbod aan vegan gerechten, zoals vegan hamburgers en vegan pasta bolognese.

Op Voor de Wereld van Morgen vind je meer duurzame inspiratie, bijvoorbeeld over reizen.

KIJK HET PROBLEEM IN DE OGEN

Vrouwen, zo blijkt uit onderzoek, worden vaker door geweld getroffen. Geweld tegen vrouwen is een inbreuk op de mensenrechten. Nederland is verdragspartij bij verschillende verdragen, waaronder het Verdrag inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld en het Verdrag tegen geweld en intimidatie op het werk. De verdragen hebben tot doel geweld terug te dringen. Het gaat om het tegengaan van geweld in brede zin, waaronder ook het verspreiden van seksueel getint beeldmateriaal en geweld en intimidatie op de werkvloer.

Ongelijke machtsverhoudingen vormen een belangrijke oorzaak van geweld. De meeste reacties op de uitzending van Boos over misstanden bij tv-programma The Voice richten zich op de mannen die door de vrouwen worden beschuldigd van seksueel wangedrag, dus op het individu. En steeds wordt de vraag gesteld: waarom is dit niet (eerder) gemeld? Deze vraag wordt het meest door (machtige) mannen gesteld.

In deze vraag, hoe oprecht ook de vragensteller, weerklinkt de structurele ongelijkheid. De man zal als redder de vrouw te hulp komen, de vrouw moet hem vertrouwen en bij hem melden. Als dit echter de man is die de vrouw roemt die 'het nog nooit heeft meegemaakt of er geen last van heeft, of haar mannetje staat of seksistische grappen prima vindt', zal de vrouw niet snel melden. Het frame van de vrouw als zeur of zuurpruim is snel gemaakt en dan heb ik het nog niet over de angst niet geloofd te worden, de schuld te krijgen, de angst voor repercussies, voor uitsluiting of simpelweg omdat gevreesd wordt dat melden niet helpt.

De vraag leidt af van waar het werkelijk om gaat. Het voorkomen van geweld is een zaak van ons allemaal. Wij creëren in gezamenlijkheid een cultuur op welk niveau (land, organisatie, gezin) dan ook. Dit betekent dat op iedereen een verantwoordelijkheid rust. Met het gevaar dat op niemand verantwoordelijkheid rust. De eerste stap is het probleem daadwerkelijk in de ogen kijken. Geweld tegen vrouwen is een mensenrechtenschending. Mensenrechtenverdragen vormen een steun in de rug. Maar regels zijn nooit een doel op zichzelf, het gaat om het dragen en doorleven van het waarom en de doelen van de regels. Het gaat ook om zelfreflectie en het nemen van verantwoordelijkheid. Daarin schuilt immers niet alleen persoonlijke groei maar ook vrijheid, in de betekenis: vrij van geweld.

Foto: Josje Deekens

Retouradres:
Postbus 93514, 2509 AM Den Haag

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

